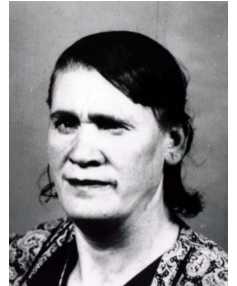

STRUIKELSTENEN --- VROLIKSTRAAT 281-HUIS

Frank Vischschraper, 21 oktober 2024

Dit pand, Vrolikstraat 281, werd gebouwd in 1902 en ligt in de Oosterparkbuurt. De meeste Joodse inwoners van Amsterdam woonden oorspronkelijk in het gebied rond het Waterlooplein. Toen daar vanaf het begin van de 20e eeuw steeds meer panden onbewoonbaar werden verklaard en langzaam maar zeker werden afgebroken, verhuisden veel Joodse inwoners naar De Pijp, de Watergraafsmeer, de Rivierenbuurt, de Transvaalbuurt, aan de overkant van het spoor hierachter, en deze Oosterparkbuurt.

Zo ook mijn, onze, overgrootvader Benjamin Nebbig, geboren in 1886, en onze overgrootmoeder Mietje Canes, geboren in 1888. Zij hadden lange tijd in de oude Jodenbuurt gewoond, waar grote Joodse families op eenkamerwoningen bij elkaar woonden, zonder stromend water en riolering.

Vaak ging het om 12 kamers per pand, allemaal met houten vloeren, en het was volkomen normaal dat er in één pand zo'n 70 mannen, vrouwen, ouderen, baby's en kinderen woonden. Per verdieping was er één emmer op de gang als toilet. Dood en ziekte waren nooit ver weg in de oude Jodenbuurt.

Benjamin en Mietje vonden elkaar, en trouwden in 1908. Benjamin was toen 21, Mietje was 20. Ze kregen vijf kinderen: eerst 4 zoons, van wie de derde al heel jong overleed. In 1920 werd er nog een dochter geboren, mijn oma Judith Nebbig.

Rond 1932 ging het gezin Nebbig vanuit de oude Jodenbuurt naar de nieuwe Jodenbuurt, hier in Amsterdam-Oost. Eind 1935 verhuisden Benjamin en Mietje vanuit de De La Reystraat, hier vlakbij in de Transvaalbuurt, naar de Vrolikstraat 281-huis. Ze zetten er hun groentewinkel voort, aan de voorkant van het huis. In 1942 gingen zij ook aardappelen, groenten en fruit verkopen op de markt aan de Joubertstraat in de Transvaalbuurt. Of de groentewinkel er toen ook nog was, is niet bekend.

Ondertussen had mijn oma Judith eind jaren '30 - ze was toen verpleegster - een jongen leren kennen. Mijn opa Salomon Vischschraper, net als Judith geboren in 1920. Hij had nog langer met zijn familie in de oude Jodenbuurt gewoond, tot 1938 zelfs. Ook hij kwam uit een arme familie, die inmiddels in de Danie Theronstraat in de Transvaalbuurt woonde. Salomon had verschillende beroepen uitgeoefend: behanger, stoffeerder, leerbewerker, kleermaker.

Judith Nebbig en Salomon Vischschraper trouwden op 3 januari 1940. Judith was op dat moment vijf maanden in verwachting van hun eerste kind, mijn vader Loeti (officieel: Levi) Vischschraper. Judith en Salomon trokken op de datum van hun trouwen in bij de vader en moeder van Judith, Benjamin Nebbig en Grietje Canes, hier in de Vrolikstraat 281-huis.

Op 8 mei 1940, twee dagen voor de Duitse inval in Nederland, werd mijn vader Loeti Vischschraper geboren, die hier vandaag heel graag bij had willen zijn, maar helaas twee jaar geleden is overleden. Hij woonde hier dus ook in de Vrolikstraat 281-huis.

Op dat moment woonden hier op 53 vierkante meter, waarvan het voorste deel in beslag werd genomen door de groentenwinkel, vijf mensen: de 53-jarige Benjamin Nebbig, zijn vrouw Mietje Canes, 52 jaar, hun 19-jarige dochter Judith Nebbig, haar man van 20 Salomon Vischschraper en hun baby Loeti Vischschraper.

Hoe ging het er hier in de straat aan toe? In het tijdschrift "Ons Amsterdam" kunnen we lezen:

De Vrolikstraat moet tot de Duitse bezetting in 1940 een buitengewoon levendige straat zijn geweest, met veel winkels. In december 1985 vertelt oud-bewoner Leo Piller, dat dit straatgedeelte, tussen de Iepenweg en de Beukenweg, in zijn beleving het levendigst was. In dit deel woonden ook de meeste joodse Vrolikstraters. Naar de Linnaeusstraat toe werd het steeds stiller en deftiger.

“In ons stuk speelde zich veel op straat af. De melkboer en de bakker kwamen de trap op tot aan de huisdeur. De visman en de kippenboer hadden hun vaste dagen dat ze langs de deuren kwamen met hun speciale karren. Hun waren werden, nadat tot koop was besloten, onder de ogen van de koopsters en de omringende kinderen op de kar schoongemaakt. 's Zomers schalde de roep van ‘mooie aardbeien’ en ‘meikersen, benne bruin en mooi’ tegen de gevels op. 's Winters waren het ‘gepofte kastanjes’ die als een seizoensartikel 's avonds nog op een kar met een vuurtje langs de huizen werden verkocht.”

Al woonden er, vergeleken met de rest van de stad, veel joden in de Vrolikstraat, een overwegend joodse straat was het zeker niet. Joden en niet-joden gingen goed met elkaar om, ondanks enige wederzijdse typecasting.

In het boek "Leven in de Vrolikstraat - Een wandeling", uit 2002, vertelt de hoogbejaarde Ans Molenaar:

“Het was allemaal armoe wat hier woonde. De gegoede joden zaten in de Transvaalbuurt. Erg netjes waren ze ook niet. Op de vrijdagavond zaten ze hier met z'n allen op de straat amandelen te pellen. Dan was het hier een bende. En dan gingen ze hun kokoslopers uitkloppen. Maar allemaal aan de buitenkant, zodat ik alles op m'n hoofd kreeg. Of ze gaven de bloemetjes water. Nou, of je d'r zat of niet, je kreeg alles op je kop. (...) Jezuskoppen noemden ze ons.”

Niet altijd harmonie, dus. Maar een hekel aan joden had ze ook weer niet: “De Heere Jezus was ook een jood.” En bovendien: “Toen de joden weg waren, gingen we er nog niet veel op vooruit. Er kwam christenschorem voor in de plaats. Dat was helemaal verschrikkelijk.”

Toen de Joden weg waren.

De eerste Jood die weg ging uit de Vrolikstraat 281-huis was mijn opa Salomon Vischschraper. In het weekend van 22 en 23 februari 1941 vonden in Amsterdam de allereerste Nederlandse razzia's plaats. Uit wraak voor de dood van WA-er Hendrik Koot,

die was overleden na een vechtpartij tussen WA-ers en een Joodse knokploeg, werd de oude Jodenbuurt helemaal afgesloten.

Er werden 427 Joodse mannen en jongens opgepakt, waaronder, op zaterdag 22 februari, onze opa Salomon Vischschraper en een dag later zijn oudere broer David. Zij waren dat weekend terug in hun oude buurt. Misschien was David naar de zondagsmarkt geweest op het Waterlooplein, en was Salomon op zaterdag naar de synagoge geweest, waar nu het Joods Historisch Museum zit, of wilde hij daar naartoe gaan.

Alle opgepakte mannen en jongens werden eerst met vrachtwagens vervoerd naar kamp Schoorl, waar zij onder andere met tandenborstels de stoepen moesten schoonboenen. Een paar dagen later ging de reis per trein naar het Duitse kamp Buchenwald, waar Salomon binnen drie maanden aan uitputting overleed, op 17 mei 1941. Van de hele groep van 427, van wie nog een deel verder naar het kamp Mauthausen werd vervoerd, zouden uiteindelijk slechts twee mannen de oorlog overleven.

Judith ontving via de Joodse Raad vrij snel bericht van het overlijden van haar man Salomon. Zij was toen hoogzwanger van haar tweede kind. Waarschijnlijk via de Joodse Raad stuurde Judith een getypte brief naar concentratiekamp Buchenwald met het verzoek om de persoonlijke bezittingen van haar man terug te zenden naar Amsterdam. Voordat de brief arriveerde, was alles al teruggestuurd naar het hoofd van de Duitse zekerheidspolitie.

Zo kreeg Judith onder andere wat kleding, een hoornen bril, een paar manchetknopen, een sleutel, een getuigschrift, een fietsplaatje, een gouden ring, wat geld (omgerekend 8 gulden 75 aan Duitse Marken) en maar liefst 28 foto's.

Precies twee maanden na het overlijden van Salomon, op 17 juli 1941, werd Judith's tweede kind en Loeti's zusje Mia geboren. Salomon heeft zijn dochter dus nooit gekend. Hij was gearresteerd toen Loeti net negen maanden was en toen hij zijn vrouw Judith nog maar een paar jaar kende.

Vanwege Judith's functie bij de Joodse Raad als 'verkoopster bij de groentedistributie' was ze enige tijd van deportatie vrijgesteld. Dat gaf haar de tijd een onderduikplek te zoeken voor zichzelf en haar twee kinderen Mia en Loeti.

In 1942 begonnen de deportaties. Ook uit de grote familie Vischschraper en de wat kleinere familie Nebbig verdwenen steeds meer mensen. Pas enkele jaren na de oorlog zou bekend worden wat er met hen was gebeurd.

In 1943 kreeg de Joodse Raad de opdracht om de vrijstellingen in te trekken. In het voorjaar van 1943 werd duidelijk dat Judith, Mia en Loeti konden gaan onderduiken. Voordat ze via het verzet alle drie op andere onderduikplekken terecht zouden komen, werd er nog een laatste portretfoto genomen van Judith en haar twee kinderen. Al het leed dat Judith al had meegemaakt was op haar gezicht af te lezen.

Van de 44 directe familieleden, waaronder ook de aangetrouwde partners en kinderen, zouden uiteindelijk alleen onze oma Judith en onze vader Loeti de oorlog overleven.

Mia kwam terecht in een liefdevolle onderduikfamilie in Kerkrade, maar werd in die periode ernstig ziek. Ze overleed op 16 oktober 1943 op 2-jarige leeftijd in Kerkrade. Ze werd begraven in de tuin bij haar onderduikhuis en na de oorlog herbegraven op de lokale begraafplaats Kaalheide. Decennia later werd haar graf geruimd, omdat men klaarblijkelijk niet wist dat het hier om een Joods graf ging, dat niet geruimd had mogen worden. Nu is er een gedenksteen voor Mia op de begraafplaats, met daarbij een witte kastanjeboom.

Loeti kwam eerst terecht in een boerderij in Oldebroek, bij een al even liefdevolle onderduikfamilie, en kreeg de schuilnaam Jantje van Dijk. Maar hij moest daar weg toen ook daar razzia's kwamen. De drie jaar oude Jantje en zijn zes jaar oudere onderduikzusje Stientje moesten zich verstoppen in een haverveld en hoorden op 2 meter afstand de Duitse soldatenlaarzen voorbij gaan.

Jantje werd toen snel overgebracht naar Elburg. Daar maakte hij het einde van de oorlog mee in het grote gezin Broekhuizen, waar hij gelukkig ook weer veel liefde ontving. Eén van zijn eerste herinneringen waren de bevrijdingsfeesten. Vader was een niet-Joodse man die wel een heel Joods uiterlijk had en daarom Rikus de Jood werd genoemd. Ook al zijn kinderen hadden donker haar. Jantje viel dus niet op en kon ook gewoon naar school.

Judith zat nota bene in Amsterdam ondergedoken. Zij overleefde dus de oorlog, en zou nog een paar jaar samen wonen met Loeti in de woning waar zij ook had ondergedoken gezeten, in de buurt van het Westerpark. Maar zij had de besmettelijke ziekte tbc opgelopen. Zij kwam in 1949 terecht in een sanatorium, de Joodse Invalide, hier vlakbij aan het Weesperplein. Daar overleed zij op 14 januari 1953.

Loeti, die zijn moeder in verband met mogelijke besmetting nog maar eens in de paar weken had mogen zien, zat toen al een paar jaar in een Joods jongenshuis in Hilversum. Daar ging het er streng aan toe en kreeg hij weinig liefde en begrip. Gelukkig kon Loeti op zijn 16e terecht in het Joodse jongenshuis in Amsterdam, aan het Vondelpark, waar hij wel de aandacht en liefde kreeg die hij nodig had. Hij ontmoette er ook onze moeder Jonnie, met wie hij tot zijn overlijden 65 jaar liefdevol samen zou zijn en met wie hij drie kinderen kreeg, mijn zus Kim, mijn broer Patrick en ikzelf. Zeven kleinkinderen en vijf achterkleinkinderen zouden volgen.

Dit was wat hij altijd had gewild, omdat hij het zelf nooit - in ieder geval niet bewust - had meegemaakt: een liefdevol gezin, en daarna een grote familie. Wij zullen hem er altijd dankbaar voor zijn.

Vandaag, 21 oktober 2024, hebben we vier struikelstenen gelegd voor de Vrolikstraat 281-huis. We willen de Stichting Struikelstenen, die dit allemaal mogelijk heeft gemaakt, daarvoor bedanken uit de grond van ons hart. En dat geldt zeker ook voor de mensen van buurthuis OASE, die ons heel veel sympathie en praktische steun hebben gegeven voor deze dag.

Vier struikelstenen, vier namen, die 44 mensen vertegenwoordigen uit de families Vischschraper en Nebbig.

Salomon Vischschraper
Levie "Loeti" Vischschraper

Judith Vischschraper-Nebbig
Mia Vischschraper

